

№ 5/1967.

Å l a n d s l a n d s k a p s s t y r e l-
s e s framställning till Ålands landsting
med förslag till landskapslag om psykiskt
utvecklingsstörda.

Emedan De utvecklingsstördas Vél, föräldrakrets på Åland, för närva-
rande undersöker möjligheterna för grundandet av ett daghem för psykiskt
utvecklingsstörda i landskapet har landskapsläkaren Gunnar Jansson hos
landskapsstyrelsen anhållit om att även här skulle åstadkommas sådan lag-
stiftning, som möjliggör att landskapsmedel anvisas för stödjande av så-
dan verksamhet samt som även i övrigt skulle skapa förutsättningar att
förbättra vården av de psykiskt utvecklingsstörda i landskapet. Föräldra-
kretsen har beräknat att antalet psykiskt utvecklingsstörda i landskapet
uppgår till 70.

I riket har motsvarande lag, lagen om psykiskt efterblivna av den 7
mars 1958 (FFS 107/58), varit i kraft sedan den 1 juli sagda år. Där-
efter har 20 § undergått ändring genom lag den 10 juni 1966 (FFS 399/66).

I regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om psy-
kiskt efterblivna framhölls, att vården av psykiskt efterblivna, hur
viktig den medicinska och den sanitära verksamheten i detta fall än är,
i första hand dock måste betraktas såsom socialvård.

Enligt 13 § 1 mom. 15 punkten självstyrelselagen för Åland tillkommer
landstinget lagstiftningsbehörighet rörande angelägenheter, då ärendet
angår fattigvård och annan social omvårdnad. I 11 § 2 mom. 15 punkten
samma lag stadgas, att rikets lagstiftande organ är förbehållet stiftande
av allmän lag eller utfärdande av förordning, då ärendet rör bl.a. sin-
nessjuklagstiftningen, såvitt angår den del av lagstiftningen som inne-
fattar trygghet för den personliga okränkbarheten och oantastligheten.
Till den del föreliggande förslag upptar bestämmelser angående tvångs-
intagning i anstalt av psykiskt utvecklingsstörda och utskrivning därifrån
skulle sålunda enligt landskapsstyrelsens uppfattning lagen falla under
rikets lagstiftningsbehörighet. Detsamma gäller även i lagförslaget in-
gående stadganden om besvärsinstans, då fråga är om klagomål över före-
ståndares för anstalt fattade beslut om anstaltsvård eller dess förväg-
rande eller upphörande. Detta stadgande kan närmast hänföras till rättegångsväsendet, som enligt 11 § 2 mom. 13 punkten självstyrelselagen är
förbehållet rikets lagstiftningsorgan.

Bestämmelserna angående tvångsintagning i anstalt av utvecklingsstörda
och utskrivning därifrån samt angående besvärsinstansen i dylika ärenden
har på grund härav i sak bringats i överensstämmelse med motsvarande stad-
ganden i rikets lag. Sålunda skall enligt förslagets 14 § föreståndares

beslut om intagning eller utskrivning fastställas av socialministeriet samt besvär över föreståndares beslut enligt 30 § i lagförslaget handläggas av samma ministerium.

Målsättningen med ifrågavarande lagstiftning har varit att man såvitt möjligt skulle lägga tyngdpunkten vid den öppna eller halvöppna vården av de utvecklingsstörda. Endast ifråga om de svåraste fallen bör anstaltsvård anvisas, medan omvårdnaden om de lindrigare utvecklingsstörda i främsta rummet skulle riktas in på att återföra den utvecklingsstörda till det normala samhället. Föräldrakretsens initiativ att starta ett daghem bör därför anses vara ett steg i rätt riktning.

I 2 § av rikets lag har man i begreppet "vård" sammanfattat alla i lagen nämnda åtgärder, varigenom samhällets stöd skulle givas de psykiskt utvecklingsstörda. Enär termen "vård" icke helt täcker i lagförslaget nämnda åtgärder, särskilt ifråga om undervisningen, sysselsättningen och arbetsplaceringen, har landskapsstyrelsen såsom ett sammanfattande ord för dessa åtgärder infört termen "omvårdnad", vilket uttryck användes i 13 § 1 mom. 15 punkten självstyrelselagen.

Ehuru till grund för lagförslaget lagts rikets lag om psykiskt efterblivna, har dock förslaget givits sådan utformning, att den skulle motsvara en tidsenligare syn på omvårdnaden om de psykiskt utvecklingsstörda. Det är tyvärr uppenbart, att genomförandet av i lagstiftningen avsedd omvårdnad på grund av bristande ekonomiska resurser i dagens läge icke kan förverkligas, men lagförslagets mening är dock att giva möjligheter till förverkligandet av en effektiv öppen vård utan att därför uppställa några absoluta krav på förverkligandet.

Benämningen "psykiskt utvecklingsstörda" avviker från den i riket använda termen "psykiskt efterblivna". "Utvecklingsstörd" kan dock anses motsvara bättre det verkliga förhållandet, eftersom efterblivenheten enbart är en följd av störning i personens psykiska utveckling. Det kan även nämnas att en ändring av benämningen också är aktuell såväl i riket som i Sverige och att föräldraorganisationerna därvid rekommenderar begreppet "utvecklingsstörd".

Ehuru det för närvarande torde saknas möjligheter för landskapet att i egen regi grunda och driva anstalt för utvecklingsstörda, har landskapsstyrelsen dock ansett det ändamålsenligt att en sådan utväg lämnas öppen. Ett stadgande härom har införts i 5 § av lagförslaget. I samma paragraf har dessutom införts möjlighet för landskapet att teckna platsandelar i kommunala centralanstalter.

Förverkligandet av omvårdnaden om de utvecklingsstörda förutsätter att

vederbörande myndigheter har kännedom om antalet psykiskt utvecklingsstörda och behovet av omvårdnad i varje särskilt fall. På grund härav ålägges enligt lagförslaget socialnämnderna att föra register över de psykiskt utvecklingsstörda i kommunen. I samma syfte har även intagits stadgande om att folkskolinspektören skulle vara skyldig att till socialnämnden anmäla barn, som på grund av psykiska utvecklingsstörningar icke kan tillgodogöra sig undervisning i folkskola eller i hjälpklass.

Ehuru man i rikets lag i 14 § föreskrivit att utvecklingsstörd i allmänhet borde beredas vård innan han fyllt 16 år, har landskapsstyrelsen dock icke ansett att någon åldersgräns i detta avseende skulle dragas. I stället skulle behovet av vård oberoende av åldern bliva avgörande, samtidigt som önskvärdheten av att den utvecklingsstörda vid så tidig ålder som möjligt blir delaktig av lämplig form av omvårdnad. Ett stadgande härom har upptagits i 2 § 2 mom.

Enligt lagförslaget skulle daghem i landskapsunderstöd kunna tilldelas minst en tredjedel och högst hälften av godkända anläggningskostnader, medan understödet för driftskostnaderna uppgår till fixerade 55 %. Övriga kommunala och enskilda anstalter skulle erhålla samma andel av årsutgifterna samt högst två tredjedelar av anläggningskostnaderna. Årsutgifternas resterande del skulle i första hand betalas av kommunerna.

I samband med 23 § har landskapsstyrelsen till prövning upptagit frågan angående kommunens rätt att av vårdtagare eller den försörjningspliktige erhålla ersättning. I rikets lag ingår blott en hänvisning till lagen om socialhjälp, d.v.s. att kommunen har rätt att av försörjningspliktig erhålla ersättning enligt fastställd taxa.

Med hänsyn till att grundutbildningen för psykiskt utvecklat barn är avgiftsfri för föräldrarna och då ett psykiskt utvecklingsstört barn även i andra avseenden medför stora kostnader, vore det måhända skäligt, att kostnaderna härför skulle stanna kommunen helt till last. Men då i sådant fall kostnaderna skulle kunna bli betungande för kommuner i ekonomiskt svag ställning, talar mycket för, att samma system som gäller i riket, också här skulle införas. En utväg vore naturligtvis, att medel ur landskapets enskilda budget skulle användas för detta ändamål. Landskapsstyrelsen har dock icke för närvarande velat belasta enskilda budgeten utan att först invänta resultatet av den lagstiftning, som är under beredning i riket, varför landskapsstyrelsen föreslår, att samma stadgande, som gäller i riket skulle införas också i landskapslagen. En viss lättnad kan beviljas föräldrar i svag ekonomisk ställning genom fördelningen av landskapets friplatser.

Förutsättning för erhållande av landskapsunderstöd skulle vara, att

daghem har minst sex elever och annan anstalt minst tjugo vårdtagare. I riket har motsvarande antal fastställts till tio och trettio. Skillnaden motiveras av de lokala förhållandena.

Då fråga är om inlösen av anstalt för utvecklingsstörda enligt 32 § skall landskapsstyrelsen och anstalten utse varsin ledamot i den kommission, som har till uppgift att värdera anstalten. Enligt motsvarande stadgande i rikets lag skall ordförande i kommissionen utses av statsrådet. Landskapsstyrelsen föreslår däremot att tredje ledamoten, som samtidigt är ordförande, skulle också utses av landskapsstyrelsen.

Med hänvisning till ovanstående får landskapsstyrelsen vördsamt förelägga Landstinget till antagande nedanstående

L a n d s k a p s l a g

om psykiskt utvecklingsstörda.

I enlighet med Ålands landstings beslut stadgas:

1 kap.

Allmänna stadganden.

1 §.

Med psykiskt utvecklingsstörd avses i denna lag person, som huvudsakligen till följd av bristfälligt utvecklade intellektuella funktioner är eller kommer att vara i behov av fortlöpande omvårdnad.

2 §.

Med omvårdnad om psykiskt utvecklingsstörd avses i denna lag undersökning, vård och fostran, tillsyn samt efter behov och utvecklingsgrad anpassad undervisning, yrkesutbildning och sysselsättning.

Psykiskt utvecklingsstörd skall beredas i denna lag avsedd omvårdnad så tidigt som möjligt under sin levnad.

3 §.

Högsta ledningen av och tillsynen över omvårdnaden om de psykiskt utvecklingsstörda åvilar landskapsstyrelsen och distriktsinspektören för socialvården samt, enligt vad i 14 och 15 §§ stadgas, socialministeriet.

Hälso- och sjukvårdsverksamhet vid anstalt för psykiskt utvecklingsstörda står under medicinalmyndigheternas tillsyn.

4 §.

Socialnämnden åligger att i enlighet med denna lag och med stöd av i densamma utfärdade bestämmelser leda och övervaka omvårdnaden om de psykiskt utvecklingsstörda i kommunen, varvid det särskilt ankommer på socialnämnden:

- 1) att föra av landskapsstyrelsen föreskrivna förteckningar eller register över i kommunen bosatta psykiskt utvecklingsstörda;
- 2) att på anhållan av psykiskt utvecklingsstörd persons föräldrar, förmyndare eller vårdnadshavare eller på eget initiativ draga försorg om

att psykiskt utvecklingsstörd, som är i behov därav, erhåller i denna lag avsedd omvårdnad;

3) att förordna om sådan tillsyn, som avses i 9 och 10 §§ eller besluta om tillsynens upphörande; samt

4) att fullgöra övriga på kommunen ankommande uppgifter beträffande omvårdnaden om psykiskt utvecklingsstörda.

Till socialnämnden må adjungeras representant för föräldrar till psykiskt utvecklingsstörda på sätt varom stadgas i 6 § 3 mom. lagen om förvaltningen av socialvården (FFS 34/50).

2 kap.

Anstalter för psykiskt utvecklingsstörda.

5 §.

Psykiskt utvecklingsstörd, som befinnes hava behov därav, må beredas vård i särskild kommunal eller enskild centralanstalt, vilken godkännts för ändamålet och verka enligt pedagogiska, psykologiska och medicinska principer. Dessutom må psykiskt utvecklingsstörd vårdas, undervisas och utbildas i undervisnings- eller annan avdelning inom centralanstalt ävensom i vård-, arbets- eller skolhem eller åtnjuta familjevård under tillsyn av sådan anstalt.

Psykiskt utvecklingsstörd må även undervisas i särskild förskola och daghem, som beträffande undersökningen och uppdelningen av vårdtagarna samt de ledande principerna för verksamheten står under tillsyn av centralanstalt.

Psykiskt utvecklingsstörd, som bör anses vara farlig för sig själv eller sin omgivning, må i enlighet med vad därom i riket är stadgat vårdas i särskild anstalt eller avdelning.

6 §.

Anstalt för psykiskt utvecklingsstörda skall hava direktion, av landskapsstyrelsen godkänd föreståndare och ansvarig läkare samt dessutom personal efter behov. I direktionen böra föräldrar till psykiskt utvecklingsstörda vara representerade.

7 §.

Med kommunal anstalt för psykiskt utvecklingsstörda avses i denna lag anstalt, som upprätthålles av kommun, kommunalförbund eller annan sammanlutning av kommuner eller aktiebolag, vari kommuner äga aktiemajoriteten, eller av förening, vars medlemmar till största delen utgöras av kommuner.

Landskapet må upprätthålla anstalt för psykiskt utvecklingsstörda samt äga platsandelar i kommunal anstalt för psykiskt utvecklingsstörda.

8 §.

Kommunal och enskild anstalt för psykiskt utvecklingsstörda må grundas eller undergå ändringar endast med landskapsstyrelsens tillstånd.

Innan sådant tillstånd meddelas, skola ritningar och reglemente för anstalten godkännas av landskapsstyrelsen och socialministeriet.

Anstalt för psykiskt utvecklingsstörda må icke tagas i bruk, förrän landskapsstyrelsen och socialministeriet godkänt den för dess ändamål.

3 kap.

Särskild tillsyn över psykiskt utvecklingsstörda.

9 §.

För psykiskt utvecklingsstörd, som icke åtnjuter vård i anstalt, må förordnas om särskild tillsyn, därest sådan på grund av vederbörandes behov befinnes ändamålsenlig. Sådant förordnande må återkallas, då tillsynen icke längre anses nödvändig.

10 §.

Med uppgift att handhava i 9 § nämnd tillsyn må förordnas medlem eller adjungerad medlem av socialnämnden eller under nämnden lydande tjänsteinnehavare eller med vederbörandes samtycke annan för detta uppdrag lämplig person. Denne skall noggrant följa den utvecklingsstördes levnadsförhållanden och hans behov av omvårdnad samt med råd och anvisningar ävensom på annat sätt i handling bistå den utvecklingsstörde och ifråga om ^{övrig} omvårdnad stödja hans föräldrar eller vårdnadshavare samt tillse, att dessa fullgöra sina skyldigheter.

Föräldrar eller vårdnadshavare skola tillhandahålla alla för tillsynens fullgörande nödvändiga uppgifter om den psykiskt utvecklingsstörde.

4 kap.

Anmälningsskyldighet.

11 §.

Folkskolinspektör skall hos socialnämnden anmäla barn, som på grund av psykiskt utvecklingsstörning befinnes icke kunna tillgodogöra sig undervisning i folkskola eller i hjälpklass.

12 §.

Får medlem eller adjungerad medlem av socialnämnd eller under nämnden lydande tjänsteinnehavare, läkare, hälsosyster, barnmorska, folkskollärare, församlings- eller annan registermyndighet eller i 4 § sinnessjuklagen (FFS 187/52) avsedd vårdbyrå kännedom om psykiskt utvecklingsstörd, som är i behov av i denna lag avsedd omvårdnad, skall anmälan därom göras till socialnämnden.

Socialnämnden skall, innan psykiskt utvecklingsstörd införes i förteckning eller register, i stöd av ett på personlig undersökning grundat lä-

karutlåtande förvissa sig därom, att den anmälda personen är sådan psykiskt utvecklingsstörd, som avses i denna lag.

5 kap.

Vård i anstalt.

13 §.

Beslut om vård i anstalt, dess förvägrande eller upphörande fattas, såvida icke annat i denna lag stadgas, av föreståndaren för anstalten, sedan anstaltens läkare avgivit utlåtande i ärendet.

14 §.

Anhållan om intagning i anstalt för undersökning eller vård av psykiskt utvecklingsstörd ingives till föreståndaren för anstalten av den socialnämnd, som det åligger att lämna socialhjälp i form av anstaltsvård enligt landskapslagen om socialhjälp (21/56).

Bör psykiskt utvecklingsstörd anses vara farlig för sig själv eller sin omgivning eller har han konstaterats vara lösdrivare eller bör han av andra, med dessa jämförbara, vägande skäl anses vara i behov av undersökning eller anstaltsvård, må han på framställning av den i 1 mom. omnämnda nämnden intagas för undersökning i anstalt för psykiskt utvecklingsstörda eller beredas i denna lag avsedd vård även utan samtycke av honom själv, hans föräldrar eller förmyndare. Härvid skall beslut om intagning i anstalt för vård utan dröjsmål underställas socialministeriet för fastställelse.

15 §.

Prövas psykiskt utvecklingsstörd, som är intagen i anstalt eller beredes vård under anstalts tillsyn, icke längre vara i behov av anstaltsvård eller anses han på åtgärd av den, som handhar vårdnaden, eller på annat sätt kunna beredas erforderlig omvårdnad, skall anstaltens föreståndare efter att hava inhämtat utlåtande av anstaltens läkare tillse, att anstaltsvården upphör och vederbörande utskrivs från anstalten.

Föreståndare för anstalt skall upptaga ärende om anstaltsvårdens upphörande till prövning även på anhållan av socialnämnden samt på anhållan av den psykiskt utvecklingsstördes föräldrar eller förmyndare. Lämnas icke samtycke till upphörande av anstaltsvården skall ärendet underställas socialministeriet för avgörande.

Angående upphörande av anstaltsvård, som avses i 14 § 2 mom. besluter socialministeriet på framställning av anstaltens föreståndare.

16 §.

I reglementet för daghem och annan i 5 § 2 mom. avsedd inrättning må åligganden, som enligt denna lag ankomma på föreståndare, förbehållas direktionen.

6 kap.

Landskapsunderstöd och vårdavgifter.

17 §.

I föreskriven ordning grundad kommunal och enskild anstalt för psykiskt utvecklingsstörda tilldelas landskapsunderstöd enligt vad i denna lag stadgas.

18 §.

För erhållande av landskapsunderstöd fordras, såframt icke landskapsstyrelsen på synnerliga skäl annorlunda besluter, att i daghem vårdas minst 6 och i annan anstalt minst 20 psykiskt utvecklingsstörda.

19 §.

Kommunal och enskild anstalt för psykiskt utvecklingsstörda beviljas i landskapsunderstöd två tredjedelar av anläggningskostnaderna, daghem dock minst en tredjedel och högst hälften av utgifterna enligt på förhand godkänt anläggnings- eller anskaffningsprogram och kostnadsförslag eller, om de verkliga kostnaderna varit mindre, motsvarande belopp av dem.

Vad om anläggningskostnader är stadgat i 1 mom., gäller även kostnader för utvidgning och grundreparationer.

20 §.

Anstalt för psykiskt utvecklingsstörda må för anläggningskostnaderna ytterligare beviljas lån av landskapsmedel till högst så stort belopp att det jämte landskapsunderstödet motsvarar i 19 § nämnda kostnader.

21 §.

Anstalt för psykiskt utvecklingsstörda beviljas i landskapsunderstöd för de nödvändiga årsutgifterna femtiofem procent av de för anstaltens verksamhet godtagbara och verkliga årsutgifterna.

Landskapsunderstöd för årsutgifterna tilldelas anstalten fortlöpande så länge densamma uppfyller de för erhållande av landskapsunderstöd stadgade förutsättningarna.

22 §.

Den kommun, på vars socialnämnds anhållan psykiskt utvecklingsstörd blivit intagen i anstalt, åligger att för varje vård dygn till anstalten erlägga en av landskapsstyrelsen fastställd vårdavgift. Avgiften för vården av i 5 § 3 mom. avsedda psykiskt utvecklingsstörda vid kommunal eller enskild anstalt för psykiskt utvecklingsstörda erlägges likväl i sin helhet av landskapet.

Vårdavgiften skall beträffande kommunal och enskild anstalt för psykiskt utvecklingsstörda bestämmas så, att den motsvarar fyrtiofem procent av anstaltens på grundvalen av de i 21 § avsedda årsutgifterna uträknade

^{-dags-}vårdskostnader. För landskapets anstalter skall vårdavgiften fastställas enligt samma grunder som för statens motsvarande anstalter.

23 §.

Angående kommunens rätt att uppbära ersättning av vårdtagare eller försörjningspliktig för omvårdnaden om psykiskt utvecklingsstörd eller att erhålla ersättning härför av landskapet gäller vad därom i landskapslagen om socialhjälp är stadgat.

7 kap.

Särskilda stadganden.

24 §.

Psykiskt utvecklingsstörd, som vårdas i anstalt, må icke underkastas annat tvång än det, som oundgängligen kräves för hans ändamålsenliga vård eller för skyddande av hans omgivning.

25 §.

Inkomst genom arbete, som psykiskt utvecklingsstörd utför under sin vistelse i anstalt, tillfaller anstalten. Anstaltens föreståndare är likväl berättigad att, där sådant ur vårdsynpunkt anses ändamålsenligt, tillåta den psykiskt utvecklingsstörde att utföra arbete jämväl för egen eller för nära anhörigs räkning. På samma grund må flitpengar erläggas för arbete, som utföres till förmån för anstalten.

I 1 mom. avsedd arbetsförtjänst må med föreståndarens samtycke användas för den psykiskt utvecklingsstördes eget behov eller förvaras genom anstaltens försorg. Då den, som erhållit vård, lämnar anstalten, utbetalas behållningen till honom själv eller hans förmyndare.

26 §.

Socialnämnd och föreståndare för anstalt äga rätt att vid behov erhålla handräckning av polismyndighet för åtgärd i stöd av denna lag.

27 §.

Anstalt för psykiskt utvecklingsstörda äger lämna av landskapsstyrelsen och socialministeriet nödigbefunna uppgifter.

Angående anmälan, som ansvarig läkare vid anstalt skall göra beträffande i anstalten intagna eller därifrån utskrivna personer, gäller vad därom i riket är stadgat.

28 §.

Psykiskt utvecklingsstörd må på åtgärd av socialnämnden eller föreståndaren för anstalt utan eget, föräldrars eller förmyndares samtycke vid behov underkastas läkarundersökning.

29 §.

Av föreståndare för anstalt fattat beslut om anstaltsvård samt om dess förvägrande eller upphörande må socialnämnden, den psykiskt utveck-

lingsstörde, om han äger rättshandlingsförmåga och icke står under förmynderskap, hans föräldrar eller förmyndare överklaga hos socialministeriet medelst skriftliga besvär inom trettio dagar från det att kännedom erhållits om beslutet.

Mot beslut, som fattats i stöd av 14 § 2 mom., må skriftlig påminnelse tillställas socialministeriet inom trettio dagar räknat från dagen för delfåendet.

Angående sökande av ändring i socialnämndens beslut gäller vad därom är stadgat i lagen om förvaltningen av socialvården (FFS 34/50).

30 §.

Den, som i stöd av denna lag vidtager någon åtgärd, må ej till obehörig yppa vad han därvid erfarit om den psykiskt utvecklingsstördas tillstånd eller personliga förhållanden i övrigt.

31 §.

Anstalt för psykiskt utvecklingsstörda, som för anläggningskostnaderna erhållit landskapsunderstöd, må av landskapet för ett skäligt pris inlösas, ifall anstalten övergår i annans ägo, upphör med sin verksamhet eller på grund av ändrad verksamhetsform eller av annan orsak icke längre uppfyller villkoren för erhållande av landskapsunderstöd. Inlösningen bör ske inom ett år, räknat från den dag, då anmälan om de ändrade förhållandena av anstalten ingivits till landskapsstyrelsen eller landskapsstyrelsen eljest konstaterat, att sådan förändring inträffat. Förslag till löseskillning uppgöres av en kommission, vari landskapsstyrelsen och anstalten utse var sin ledamot och för vilken ordförande utses av landskapsstyrelsen. Landskapsunderstödet för anläggningskostnaderna, eller, om den allmänna kostnadsnivån stigit sedan understöd gavs, understödet, ökat med ett mot stegringen svarande belopp, skall anses utgöra betalning av löseskillningen eller minskning av denna.

Har landskapsstyrelsen givit sitt samtycke till att anstalt för psykiskt utvecklingsstörda upphör, tillkommer landskapet icke i 1 mom. avsedd inlösningsrätt. Landskapsunderstödet för anläggningskostnaderna skall härvid dock återbäras i sin helhet till landskapet.

32 §.

Närmare föreskrifter angående verkställigheten av denna lag utfärdas genom landskapsförordning.

33 §.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1967.

Mariehamn, den 28 februari 1967.

På landskapsstyrelsens vägnar:

Lantråd Hugo Johansson.

Lagberedningssekreterare

Sune Carlsson.